

AZ AMERIKAI ORSZÁGOS ORVOSTUDOMÁNYI KÖNYVTÁR (NATIONAL LIBRARY OF MEDICINE) TEVÉKENYSÉGE, SZOLGÁLTATÁSAI ÉS HUNGARIKA-ÁLLOMÁNYA

KRIVÁTSY, PÉTER

A marylandi Bethesdában működő National Library of Medicine (NLM) épületében található a világ legnagyobb orvosi dokumentumgyűjteménye. A Könyvtár XI. századi kéziratoktól audio-vizuális anyagokig – formai szempontokra való tekintet nélkül – mindenfajta orvosi-biológiai dokumentumot igyekszik beszerezni és feldolgozni. Állománya, amely jelenleg jóval meghaladja a két és fél millió egységet – több mint hetven nyelvet reprezentál.

Bár az olvasói igények is túllépi az évi 100 ezer tételt, az állomány legnagyobb mértékű használatát a könyvtárközi kölcsönzés jelenti: az NLM évente 200 ezer folyóiratcikk másolatát küldi szét a világ minden részébe.

A könyvtár történetének kezdete 1836-ra, az amerikai hadsereg egészségügyi alakulata főparancsnokának irodájában kialakított kezdetleges gyűjteményre vezethető vissza; az első katalógus 1840-ből való. A könyvtár fennállásának egyik legfontosabb eseménye John Shaw Billings nevéhez fűződik, aki a világ orvosi-biológiai irodalma alapján 1879-ben indexet szerkesztett, amelyet a világ *Index Medicus* néven ismerhetett meg. Billings jelentette meg 1880-ban az *Index-Catalogue of the Library of the Surgeon-General's Office* c. kiadványt is, amely tárgy és szerzők szerint tárta fel a könyvtár akkori állományát.

E két kiadvány ma is él – a havonta megjelenő *Index Medicus* 2600 orvosi folyóirat cikkeit indexeli, a könyvtár állományáról számot adó kötetkatalógus mai neve pedig *National Library of Medicine Catalog*. E kiadványok ma már számítógéppel készülnek. Az 1000 oldalas *Index Medicus* előállítására, ami manuális módszerrel két hétig tartott, ma órák kérdése.

Az NLM feladatai közé tartozik az Egyesült Államok orvosi könyvtárai kutatási, kiadói tevékenységének anyagi támogatása is. 1965 óta, amióta e program elkezdődött, a könyvtár közel 1000 intézmény anyagi támogatásával mozdította elő az orvosi könyvtári hálózat megerősödését, hatékony működését.

Az NLM számos könyvtári munkafolyamatot számítógépesített, így az állománygyarapítás funkcióit, a folyóiratrendelés, érkeztetés, reklamálás, köttetés stb. nyilvánosságait. A katalógizálás és indexelés elmélyültebb szellemi tevékenységet megkívánó műveleteit azonban ma is manuálisan végzik.

Az NLM számítógépes rendszere a MEDLARS (Medical Literature Analysis and Retrieval System) 1964 óta üzemel. A MEDLARS a beérkező dokumentumok indexelésén és számítógépre vitelén alapszik. Mivel a könyvtárba több mint 20 ezer folyóirat kiadvány jár, az indexelendő folyóiratok és cikkek kiválasztása nem könnyű feladat. A válogatás orvosokból, könyvtárosokból, szerkesztőkből álló munkacsoport közreműködésével történik. 1964 óta az adatbázis tételeinek száma közel 3 millióra gyarapodott. A rendszer a 70-es évek elejéig „batch” (köteget) üzemmódú információkeresést tett lehetővé.

A számítógép lehetőségeinek talán legimpozánsabb demonstrációja az, amikor a felhasználó egy bizonyos tárgykörben közvetlen hozzáférése alapján alapuló párbeszédés információkeresést végezhet. E szolgáltatási rendszert, a MEDLINE-t (MEDLARS on-line) 1971-ben vezették be.

A MEDLINE használata lehetővé teszi, hogy az Egyesült Államok és számos más résztvevő ország (köztük egy szocialista ország: Lengyelország) egészségügyi szakemberei közvetlenül hozzáférjenek az adatbázis bibliográfiai tételeihez. A kapcsolódás terminálok és telefonvonalak vagy egyéb kommunikációs vonalak igénybevételével történik. Az USA-ban folytatott MEDLINE-keresések száma meghaladja az évi másfél milliót.

Miután az on-line keresés eredményeképpen sikerült kiválasztani a szükséges szakirodalmi tételt, a további problémát maguknak a folyóiratcikkeknek a beszerzése jelenti. Azoknak a könyvtáraknak, amelyek nem rendelkeznek valamelyik szükséges folyóirattal, az NLM saját állománya alapján fotómásolatokat szolgáltat.

A MEDLINE-szolgáltatásokat orvosi szakmai körökben igen nagy lelkesedéssel fogadták. Népszerűségét nemcsak a terminálok számának növekedése tükrözi, hanem az időközben bevezetett új on-line szolgáltatások is. A legjelentősebbek a következők:

CATLINE (Catalogue on-line). Az 1965 óta katalogizált könyvek és folyóiratok on-line hozzáférhető katalógusa.

- SERLINE (Serials on-line). Az NLM folyóiratok kiadványainak on-line katalógusa.
- CANCERLINE. Az Országos Rákkutató Intézettel (National Cancer Institute) együttműködésben kiépített on-line adatbázis – bibliográfiai hivatkozásokat és referátumokat szolgáltat a rákkutatás témakörében.
- TOXLINE (Toxicology Information on-line). 800 ezer bibliográfiai hivatkozást és referátumot tartalmaz, elsősorban gyógyszerek, vegyszerek, környezetszennyező anyagok toxikológiai és gyógyszeres vonatkozású információit.
- AVLINE (Audiovisuale on-line). Az orvostudományi oktatásban nélkülözhetetlen audiovizuális eszközök minőségének fejlesztésére és használatuk előmozdítására az NLM keretein belül létrehozott Országos Orvostudományi Audiovizuális Központ (National Medical Audiovisual Center) adatbázisa alapján nyújtott on-line szolgáltatás. Az adatbázis értékelt AV-anyagok információit tartalmazza; az egyes tételekhez referátum és leíróhely-információ is tartozik. A Központ különféle AV anyagok (filmek, videoszalagok stb.) tárolásának és kölcsönzésének funkcióit is ellátja.

A MEDLINE nem ingyenes szolgáltatás – a használat díja elsősorban a – keresések idejétől függ.

Az utóbbi évekre különösen jellemző az a jelenség, hogy amíg a számítógépek és a telekommunikáció költségei rohamosan csökkennek, a fizetések állandóan emelkednek. A könyvtáraknak így arra célszerű törekedniük, hogy a jövőben új technológiákkal minél több munkai igényes munkafolyamatot szabadítsanak fel. E filozófiát követve, az NLM két legjelentősebb terve a 80-as évekre a következő.

A MEDLARS III. rendszer megvalósítása. E rendszer lényege az, hogy az állománygyarapítástól kezdve, a katalogizáláson keresztül a könyvtárközi kölcsönzésig minden munkafolyamatot számítógép vezérel, egyetlen authority file alapján. A MEDLARS III. teljes kiépítése után négy alapvető hálózati szolgáltatási rendszerből fog állni: